



Nyere Bidrag til de syditalienske Normanners Historie.

Historisk Tidsskrift, Bind 8. række, 4 (1912)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_8rk_0004-PDF/hto_8rk_0004_97835.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=97835>

pdf genereret den : 28/5-2008

Anmeldelser.

Nyere Bidrag til de syditalienske Normanners Historie.

I de sidste Aartier er der fremkommet en ret omfattende Litteratur vedrørende Normannerriget i Italien. Det er let at se, hvad Aarsagen er til det ivrige Arbejde just paa dette Omraade. Syditalien og Sicilien var i mangt og meget ny Jord for Forskningen, og det friske og rige historiske Materiale har draget stærkt. Italienske saavelsom fremmede lærde har gjort Arkivrejser, gennemforsket Bibliotekerne, studeret Monumenterne; særligt skal nævnes de Studier, der drives fra de videnskabelige Stationer i Rom, École française de Rome og Kgl. preussisches historisches Institut; flere større Værker, der omhandler Normannerriget og dets Kultur, er skrevne af Mænd, der har arbejdet i Palazzo Farnese og Palazzo Giustiniani, ligesom de to Institutioners Publikationer, *Mélanges d'archéologie et d'histoire publiés par l'École française de Rome* og *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* hrsg. vom kgl. preussischen historischen Institut in Rom samt *Kunstgeschichtliche Forschungen* fortæller om Undersøgelserne.

Materiale er blevet samlet, prøvet med Kyndighed og offentliggjort, en Mængde Specialafhandlinger er fremkomne, og Problemerne drøftes atter og atter, alt som ny Forskere med ny Forudsætninger gaar ind i Debatten. De Problemer, der drøftes, er ikke heller Smaaspørgsmaal vedrørende en isoleret Landsdel og et kort Spand af Tid, men rækker langt frem og tilbage i Syditaliens Historie og har nogen Betydning for almindelig europæisk Historie, Institutionernes Historie og Kulturens Historie.

Det er væsentligt Normannerrigets indre Forhold, der har fængslet Opmærksomheden, Folkeblandingen i Syditalien og paa Sicilien, Normannerfyrsternes dygtige Styre, den hastige Udfoldelse af en mærkelig Kultur, — og Striden har staaet om, hvad der kan regnes Normannerne til Ære, om de har sat Præg paa det Rige, de skabte, eller de i det meste har været modtagende overfor Romere, Byzantinere og Arabere. Til en vis Grad er det Problemet fra Folkevandringsstaterne, der møder os her i det 11.—12. Aarhundredes Italien, og Forskerne har i denne Strid som i hin delt sig i to Grupper — en Gruppe, der hævder, at Landets egen grundfæstede og overlegne Kultur har været af største Betydning, da Normannerstaten udformedes, — en anden, der betoner det frankiske Element i Administration og Lovgivning eller peger paa en Indflydelse fra England.

Mest omfattende blandt nyere Værker om de syditalienske Normanner er Ferdinand Chalandon's Bog *Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile* (Paris 1907), der paa Grundlag af det nyfundne Materiale, som Forfatteren selv for en Del har draget frem, giver en Fremstilling af Rigets Tilblivelse, dets Stortid og Undergang. Chalandon er rustet paa det bedste som historisk Forsker, og vi følger ham trygt, men der er ikke Glans over hans Fortælling om disse Æventyrere, der en Tid fra Smuthullerne paa Calabriens Bjerge farer ud paa Røvertogter for at friste Livet og siden hen grunder et Rige paa Trods af Byzanz, Kejser og Pave. Chalandon lader os ikke rigtigt forstaa, under hvilket Himmelsstrøg de normanniske Riddere færdes. Ikke heller gør han sig til eet med den Tid, han fortæller om. Naar hans Hjemlismænd, de gamle Krønikeskrivere, i deres Glæde over Robert Guiscard og hans Brødre smykker sig med poetiske Lignelser eller vover en drabelig Overdrivelse, glæder han sig ikke med dem, men korrigerer som en Skolemester.

Til den politiske Historie knytter Chalandon en Fremstilling af Samfundsforholdene, Institutionerne og Kulturlivet. I Redegørelsen for Normannernes Styrelse kommer hans sindige Arbejdsmaade bedst til sin Ret; han bygger paa et meget stort

Diplomstof, giver grundig Besked om Centralstyrelsens første og vigtigste Organ, curia regis, om Finanskontorerne, om Kancelliet, om Embedsmænd ved Hove og Skaren af Embedsmænd med mange Navne ude i Rigets forskellige Dele, endelig om Justitiarerne, som Kong Roger udsendte for at skabe Forbindelse mellem Centrum og Periferien. Forfatteren siger os, hvad der var, men befatter sig ikke synderligt med, hvorledes det blev til, og det er ikke, fordi han er ukendt med Debatten om de forskellige normanniske Institutioners Oprindelse, men udfra en vis sund Skepsis overfor de Hypoteser, som hovedsagelig vil bygge paa Terminologien uden nøje Kendskab til Institutionernes Virksomhed og Omraade. Ligesom i Skildringen af Rigets Historie kunde man dog i Fremstillingen af Institutionerne nu og da ønske de energiske Ord, der samler Resultaterne i en Sum.

Endnu inden Chalandon havde fuldendt sit Manuskript, udkom en Bog, der behandler et Afsnit af Normannerrigets Historie, nemlig Erich Caspar: *Roger II (1101—1154) und die Gründung der normannisch-sicilischen Monarchie* (Innsbruck 1904). Det er det stolteste Afsnit, E. Caspar har valgt. Roger knytter gennem lange Kampe Apulien til Sicilien, Kongenavnet vindes, Dele af Middelhavets søndre Kyst erobres, saaledes at Syditalien, Sicilien og Nordafrika forenes, og Normannerkongen i nogen Grad bliver Herre over Middelhavets Handelsveje. Kong Roger spiller fint i det diplomatiske Spil og gør sig i sine senere Aar stærkt gældende i europæisk Politik; samtidig styrer han sin Stat med fast Haand og lægger Grunden til den Bygning, som hans Barnebarn Frederik II skulde fuldende. Ikke blot E. Caspar, men ogsaa andre Forskere, navnlig Hans Niese, har under indgaaende Studier af Syditaliens og Siciliens Historie set, at der er den nøjeste Sammenhæng mellem Frederik II's Værk og Forfædrenes Værk, og at Forstaaelsen af Frederik II's Personlighed uddybes, naar man lærer hans normanniske Slægt at kende, fremfor alle Roger II¹⁾. Hos Dr. Caspar finder man gode Bidrag til en Karak-

¹⁾ K. Hampe: Kaiser Friedrich II. Historische Zeitschrift LXXXIII: 1. — H. Niese: Die Gesetzgebung der normannischen Dynastie

teristik af Roger II. Han er ikke den ideale middelalderlige Konge, tapper, gavmild og from; sine største Sejre vinder han ved sin diplomatiske Kunst, ledige Timer tilbringer han gerne over sine Regnskaber, og han, der lever blandt Arabere paa Sicilien og arbejder sammen med dem, synes ikke blot at have holdt over Taalsomhed blandt Undersaatter af forskellig Tro, men ogsaa at have faaet noget af den Skepsis, der traadte tydeligt frem i de næste Generationer. Otto af Freising ligner Roger med Oldtidens sicilianske Tyranner; det er ved Om-talen af Kongens vilde Udbrud af Hævnsyge overfor den døde Modstander Rainulf af Avellino, hvem han ikke under Fred i Graven; men Ligheden strækker sig videre, end Otto af Freising vilde: Roger II, den ihærdige Spørger, Geografen Edrisis gode Ven, den ivrige Bygherre kan nok minde om Gelon, Hieron og Dionysios; paa den anden Side maa man, naar Talen er om Kong Roger, tænke Gang efter Gang paa Dattersønnen Frederik II, „stupor mundi“.

I Fremstillingen af Normannerstatens Forfatning og Forvaltning hævder Caspar, at Kongen endnu i Rogers Tid personligt gør det store Arbejde, idet Institutionerne kun er i deres Vorden; han nævner med Rette, at Lokalstyrelsen har Præg af de forskellige Egnes Tradition, saaledes at Forvaltningens Underbygning er broget nok i sin S sammensætning; i Centralstyrelsen har han Blik for de forskellige Elementer: det frankiske (curia regis og Kredsen af Embedsmænd om Kongen), det arabiske (Admiralembedet og Finanskontorerne, diwan, som de kaldes med et Laaneord fra Arabisk) og det byzantinske Element; dette sidste fremhæver Caspar, idet han i Tilslutning til H. v. Kap-Herr¹⁾ sætter Justitiarembedet i Forbindelse med det græske Embedsværk. Ogsaa under Ana-

im regnum Siciliæ (Halle 1910). — H. Niese: Zur Geschichte des geistigen Lebens am Hof Kaiser Friedrichs II. Historische Zeitschrift CVIII: 473.

Jeg skylder Professor Steenstrup Tak for at have gjort mig opmærksom paa H. Nieses Bog og Brünnecks og Cohns Bøger, som bliver nævnt i det følgende.

¹⁾ H. v. Kap-Herr: Bajulus, Podestà, Consules. Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 1891: 21.

lysen af Kong Rogers Lovgivning betoner Caspar — og Chalandon med ham — uden helt at underkende frankiske Bestanddele Laanene fra Romerretten og de efterjustinianske Love og staar i den Mening sammen med en Række italienske Retshistorikere.

Mod den byzantinsk-romerske Hypotese strider Hans Niese i sin Bog: *Die Gesetzgebung der normannischen Dynastie im regnum Siciliae* (Halle a. S. 1910), idet han i normannisk og anden vestfransk Sædvaneret finder Kilden til mange Sætninger i den syditalienske Rigslovgivning og her gaar ad de samme Veje som i sin Tid W. v. Brünneck, der fandt Indflydelse af normannisk (nordisk) Ret, vestfranske Coutumes i de sicilianske Stadsretter¹⁾; Diplomer og Krøniker lærer ogsaa, at blandt de Folk, der fæstede Bo i Italien, var ikke blot Udvandrere fra Normandiet, men fra Bretagne, Maine, Anjou, Poitou etc. Niese ser vel, at de syditalienske Rigslove har nogle Elementer fra Romerret, kanonisk Ret og longobardisk Ret, men disse Laan er kun af underordnet Betydning: Kong Rogers og hans Efterfølgeres Lovgivning er i Grundtræk og i mange Enkeltheder fransk, ligesom de syditalienske Normanners Statsbygning i sin Konstruktion nøje ligner den normanniske Bygning paa engelsk Grund.

Man har oftere stillet de to Stater sammen, som grundlagdes af Normannerne i det 11. Aarhundrede og udformedes gennem det 12. Aarhundrede, og man har fundet Institutioner i England, som kunde ligne Institutionerne paa Sicilien; man har spurgt, om saadan Overensstemmelse var at hjemføre til det fælles Moderland, Normandiet, eller ligeartede Forhold havde skabt ligeartede Forvaltningsformer, eller om der havde været Paavirkning fra det ene Rige til det andet, som muligt var, da der gik saa mange Bud fra Nord til Syd og fra Syd til Nord i de Tider. For nylig har Charles H. Haskins, Professor ved Harvard University, taget disse Spørgsmaal op til ny Undersøgelse i en Afhandling i *English historical review* 1911: 433—447, 641—665: *England and Sicily in the*

¹⁾ W. v. Brünneck: *Siciliens mittelalterliche Stadtrechte* (Halle 1881).

twelfth century. Gennem anglo-normanniske Studier er han ført til Studiet af de syditalienske Normanners Historie, og hans indgaaende Kendskab til engelsk og normannisk Ret og Styrelse er af stor Værdi for hans ny Arbejde. I nævnte Afhandling tager han et Overblik over Forbindelsen mellem Vesteuropa, særlig England og det normanniske Rige i Syditalien, og de mange Vidnesbyrd om Rejser frem og tilbage bestyrker ham i den Mening, at gensidig Paavirkning mellem Henry II's England og Roger II's Sicilien er sandsynlig. I Enighed med Gregorio¹⁾ og Niese, v. Brünneck og Mayer²⁾ formoder han, at Justitiarerne, der fremtræder i Syditalien paa Roger II's Tid, baade efter Navn og efter Funktion er af anglo-normannisk Oprindelse, mens han ser Mulighed for, at *Catalogus baronum*, som i sin Grundstamme skal være fra Kong Rogers Dage, har paavirket anglo-normanniske Lensregistre fra 1166 og 1172. Et Forsøg paa at finde engelsk Indflydelse i Kancelliet og i Finansstyrelsen paa Sicilien har ikke ret ført til noget Resultat. I et og alt er Haskins meget forsigtig, hvorfor han slutter med at sige, at endnu foreligger intet Bevis for den indbyrdes Paavirkning i det 12. Aarhundrede — kun gode Vidnesbyrd om en mærkelig ligeartet Udvikling i to faststyrede normanniske Riger.

Et dygtigt Arbejde, der viser, hvad Normannerne lærte paa italiensk Grund, er K. A. Kehr: *Die Urkunden der normannisch-sicilischen Könige. Eine diplomatische Untersuchung* (Innsbruck 1902), hvortil maa føjes Chalandons Afhandling *La diplomatie des Normands de Sicile et de l'Italie méridionale* i *Mélanges d'archéologie et d'histoire* XX, som ikke blot behandler Kongebrevene, men ogsaa Diplomer fra Tiden før 1130³⁾. Skriften i Normannerfyrsternes latinske Diplomer er den franske Minuskel, men iøvrigt har de formet

¹⁾ Gregorio: *Considerazioni sopra la storia di Sicilia dai tempi Normanni sino ai presenti* (Palermo 1805—1806).

²⁾ E. Mayer: *Italienische Verfassungsgeschichte* (Leipzig 1909).

³⁾ En Dissertation udkaster Plan til en grundig Undersøgelse af de normanniske Hertugers Breve, nemlig R. Salomon: *Studien zur normannisch-italischen Diplomatie* (Berlin 1907).

deres Breve efter fremmed Skik. Hertugernes latinske Breve viser Paavirkning fra de longobardiske Kancellier, de græske Breve efterligner de byzantinske Embedsmænds Skrivelser paa italiensk Grund; Kongernes Diplomer røber stærk Indflydelse fra det pavelige Kancelli, ligesom deres græske Akter viser tilbage til Byzans. Ved Siden af de græske og latinske Dokumenter maa nævnes de arabiske og fremdeles, at Dokumenterne undertiden var udfærdigede paa to Sprog, Græsk og Arabisk eller Græsk og Latin. Kong Roger II brugte ligesom Faderen, Grev Roger, oftere Græsk end Latin i sine Akter, men under Efterfølgerne veg det græske og arabiske Sprog mere og mere for det latinske — et paalideligt Vidnesbyrd om den fremskridende Romaniseringsproces paa Sicilien under Normannerherredømmet.

Om Normannernes receptive Evne taler fremdeles nogle Arbejder, der behandler Finansstyrelsen og paaviser dens arabiske Oprindelse — Garufi: *Sull' ordinamento amministrativo Normanno in Sicilia, Exchiquier o divan? Studi storico-diplomatici* i Arch. stor. Ital. ser. V vol. XXVII p. 227, og R. v. Heckel: *Das päpstliche und sicilische Registerwesen* i Archiv für Urkundenforschung I 373. Garufi og v. Heckel følger den Vej, Michele Amari brød, da han som den første hævdede Arabernes Betydning i Siciliens Udvikling¹⁾ og tog til Orde mod Hypoteser om engelsk Indflydelse, Laan fra Exchequer, i syditaliensk Finansadministration²⁾.

Ogsaa Jules Gay betoner Continuiteten i Udviklingen paa italiensk Grund i sit Værk *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile I^{er} jusqu'à la prise de Bari par les Normands* (Paris 1904), en grundlæggende Undersøgelse og værd at studere for den, der vil forstaa, under hvilke Vilkaar Normannerne erobrede Landet og byggede deres Stat. Forfatterens Mening er, at Normannerne

¹⁾ Amari: *Storia dei Musulmani di Sicilia* (Firenze 1854—1872).

²⁾ Jfr. Pauli: *Magister Thomas Brunus. Nachrichten der kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen 1878.* — Genoardi: *I defetari normanni. Centenario di Michele Amari* (Palermo 1910) har jeg ikke haft Lejlighed til at se.

kun brød den græske Kejsers Magt i Syditalien og gjorde sig til Herrer i hans Sted, men laante den byzantinske Administrations Rammer og i vid Udstrækning tog Lære af Grækerne i Styrevis. Det synes dog, som Gay ensidigt fæster Blikket paa Lokalstyrelsen, — Opfattelsen maa blive en anden, naar man ser mod Centrum. Her er det franske Element det stærkeste trods alle Laan; det er Normannerne, der sætter Præg paa Helheden; de har skabt Monarkiet og holder med sjælden politisk Evne Landene sammen¹⁾.

Gay fører os til en Gruppe af Forskere — Batiffol, Ch. Diehl, Heiberg m. fl. — der har vendt deres Arbejde mod det middelalderlige Magna Graecia og med Styrke hævder Betydningen af den græske Indflydelse i Calabrien og Apulien; de har studeret Monumenterne i Landet og søgt Basilianerklostrenes Bogskatte rundt om i Bibliotekerne; de har vist, hvor længe græsk Sprog og græsk Kirkeskik holdt sig paa syditaliensk Grund²⁾. Deres Studier har givet Billedet af det Land, hvor Normannerne færdedes, Liv og Farve, men vi faar tillige Indtryk af, hvor lidt Normannerherredømmet betød kulturelt overfor den dybe græske Paavirkning og alt, hvad der fra gammel Tid fandtes i Landet. Man maa tænke paa Frankerne i Kejserdømmet Romania eller i Fyrstendømmet Achaia, en Krigerkaste, der ikke bringer megen Ændring i en gammel Verden³⁾.

¹⁾ Et Par Afhandlinger af speciel Karakter skulde nævnes, nemlig R. Straus: Die Juden im Königreich Sizilien unter Normannen und Staufern (Heidelberg 1910) og W. Cohn: Die Geschichte der normannisch-sicilischen Flotte unter der Regierung Rogers I und Rogers II (Breslau 1910).

²⁾ P. Batiffol: L'abbaye de Rossano (Paris 1891). — J. L. Heiberg: Italien (Kbh. 1904). — Ch. Diehl: L'art byzantin dans l'Italie méridionale (Paris, uden Aar). — Desuden mindre Arbejder af de nævnte Forfattere i Mélanges d'archéologie et d'histoire, Journal des savants og Göttinger Gel. Anz.

Professor Heiberg har laant mig Diehls og Batiffols Bøger samt Nolan og Hirschs Udgave af Bacons græske Grammatik, hvorfor jeg er ham Tak skyldig.

³⁾ De ivrige byzantinske Studier i de senere Aar har i nogen Grad draget Opmærksomheden fra det latinske Element i

For Fastlandets Vedkommende maa denne Dom vel staa ved Magt. Den formuleres ret skarpt af É. Bertaux, som er naaet frem til den gennem Studiet af Syditaliens Monumenter¹⁾. Han mener, at Normannernes Del i den Kunst, der fik saa hastig og rig en Udfoldelse i Slutningen af det 11. og 12. Aarhundrede, er meget ringe. Egentlig normannisk Paa-virkning træffes kun i S. Nicola i Bari; burgundisk Indflydelse ses i S. Trinita i Venosa og finder sin Forklaring ved, at Klostret var et Cluniacenserkloster; fra Venosa paavirkes den nærliggende Domkirke i Acerenza, og Indflydelse fra Burgund iagttager man ogsaa i Aversa Domkirke og i S. Nicola e Cataldo nærvæd Lecce, en Bygning fra Normannerherredømmets sidste Dage. Stærkere end Bertaux fremhæver Heiberg og Wackernagel det normanniske Element og synes navnlig i den Skulptur, der smykker Bygningerne, at finde Vidnesbyrd om nordfransk Indflydelse²⁾.

syditaliensk Kultur. Man har studeret Basilianerklostrene og spurgt om græsk Ritus, men ikke haft saa megen Interesse for latinsk Kirkeskik eller grundigt prøvet, om fransk Indflydelse gør sig gældende gennem Domkirkernes fremmede Gejstlighed og gennem de Cluniacenserklostre, der grundedes fra Normandiet i Venosa, Melito og S. Eufemia. Orderic Vital fortæller, at Sangen lød i disse Klostre som i Moderklostret St. Évroul, og forskellige Haandskriftfund maa bestyrke den Mening, at fransk Kirkeskik har sat Spor i Syditaliens liturgiske Bøger. (L. Delisle: Un livre de choeur normano-sicilien conservé en Espagne. *Journal des savants* 1908: 42. — P. Fedele: L'exultet di Velletri. *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 1910: 315. — Bannister: Documents of the Vetus Itala text of the Exultet. *Journal of theological studies* 1909: 43. — Haskins: England and Sicily in the twelfth century. *English historical review* 1911: 436 fn.).

- ¹⁾ Den første, der studerede Monumenterne i det utilgængelige Syditalien, var Schulz, som allerede i Trediveerne arbejdede dernede gennem flere Aar, men ikke naaede selv at udsende sit banebrydende Værk *Denkmäler der Kunst des Mittelalters in Unteritalien* (Dresden 1860). I Schulz' Spor fulgte Bertaux: *L'art dans l'Italie méridionale* (Paris 1903), Heiberg: *Italien* (Kbh. 1904).
- ²⁾ M. Wackernagel: *Die Plastik des 11. und 12. Jahrhunderts in*

Paa Sicilien blev Normannernes Forhold et andet, fordi Herskerslægten havde hjemme her, en Slægt med mærkelige receptive Evner og tillige med kraftigt Initiativ. Slægten bliver orientalsk under Sydens hede Sol og i arabiske Omgivelser. Allerede Kong Roger kalder i et Dokument saare betegnende sin Fader Grev Roger „den store Sultan“, og Vilhelm I og Vilhelm II lever som østerlandske Fyrster i Overdaad paa deres Slotte; men saa meget de end omformes i den fremmede Verden, og saa meget de end modtager, er der en personlig Kraft til Stede, som ytrer sig i Lovgivning og Administration, i Sans for skønne Bygninger og Opmærksomhed for videnskabeligt Liv. I Kong Rogers og Efterfølgernes Dage rejses af Kongerne eller Mænd, der stod dem nær, Bygninger som S. Giovanni degli Eremiti, S. Maria del Amiraglio, Capella Palatina, Domkirken i Cefalu og Domkirken i Palermo, endelig Domkirken i Monreale med den herlige Klostergaard. I disse Monumenter forenes byzantinske, arabiske og normanniske Bestanddele til et harmonisk Hele¹⁾.

Normannerkongernes Byggeiver peger frem mod deres Ætling Frederik II — og paa samme Vis deres Videbegær og Interesse for videnskabeligt og litterært Arbejde²⁾. Her skal særligt nævnes, at Kongerne og de Mænd, der hørte til deres Kreds, tilskynder til eller deltager i den Oversættervirksomhed, som ganske naturligt voxede frem paa Sicilien, hvor den byzantinske og arabiske Verden mødtes med den latinske Verden, Orienten med Occidenten. Allerede for et halvt Aarhundrede siden fremdrog Valentin Rose de latinske Oversættelser af Platons Faidon og Menon med Prologer, der viste, at Oversættelserne var gjort paa Sicilien, og gav et Indblik i viden-

Apulien. Kunstgeschichtliche Forschungen hrsg. vom kgl. preussischen historischen Institut in Rom II (Leipzig 1911).

¹⁾ Heiberg: Italien. — Ch. Diehl: L'art byzantin dans l'Italie méridionale.

²⁾ H. Niese: Zur Geschichte des geistigen Lebens am Hofe Kaiser Friederichs II. Historische Zeitschrift CVIII: 473. — R. Straus: Die Juden im Königreich Sizilien unter Normannen und Staufern 79 ff.

skabelig Syssel ved Vilhelm I's Hof¹⁾. Dertil er siden kommet et interessant Fund fra samme Kreds, en Oversættelse fra Græsk til Latin af Almagest, hvorom Haskins og Lockwood har givet Meddelelse: *The Sicilian translators of the twelfth century and the first Latin version of Ptolemy's Almagest* i *Harvard studies in classical philology* 1910: 75. Endelig har Professor Heiberg fremsat den Mening, at den ny Sans for klassisk Litteratur, der viser sig i England i det 12. og 13. Aarhundrede, skyldes Forbindelsen med Stamme-frænderne i Syd, og han peger paa Roger Bacon som denne Renaissanceretnings sidste og ypperste Mand²⁾. Roger Bacon taler om græsk, arabisk og hebraisk Litteratur som Videns Kilder og nævner Syditalien, hvor endnu mange Grækere bor: „*Studuit enim Pictagoras in illa parte Ytalie, que antiquitus dicebatur Magna Grecia, quia magna multitudo grecorum ibi confugerat, sicut Isidorus narrat libro nono; et adhuc vestigia restant, nam in regno Scicilie multe ecclesie grecorum et populi multi sunt qui veri greci sunt et grecas antiquitates observant*“³⁾.

Det er „Studiet i Marken“ til de syditalienske Normaners Historie, over hvilket Overblik her er givet, et Studium, der gennem de senere Aar har bragt mange og skarpsindige Monografier og har vundet værdifulde Resultater, men en længselsfuld Tanke kunde vel en og anden sende efter den hele og fulde Normannerhistorie og efter „Erindringens Kunst“, Historikernes gamle Kunst. Julius Langes kloge Ord havde Bud til flere end dem, der fører Penslen eller arbejder i Ler.

Ellen Jørgensen.

¹⁾ V. Rose: Die Lücke im Diogenes Laërtius und der alte Uebersetzer. *Hermes* 1866: 367. — O. Hartwig: Die Uebersetzungsliteratur Unteritaliens in der normannisch-staufischen Epoche. *Centralblatt für Bibliothekswesen* 1886: 161.

²⁾ Heiberg: Et mislykket Renaissancetilløb. *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* Nr. 11 (Kbh. 1892). — Haskins: *Adelard of Bath*. *English historical review* 1911: 491.

³⁾ Nolan and Hirsch: *The Greek grammar of Roger Bacon* 31.